

Список використаних джерел:

1. Про судовий збір: Закон України від 08.07.2011 № 3674-VI (Редакція станом на 24.05.2022) : URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3674-17#Text> (дата звернення – 31.05.2022 р.).
2. Про застосування судами законодавства про судові витрати у цивільних справах : постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 17 жовтня 2014 року № 10 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010740-14#Text> (дата звернення – 31.05.2022 р.).
3. Цивільний кодекс України : Кодекс від 16.01.2003 № 436-IV (Редакція станом на 27.05.2022) URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення – 31.05.2022 р.).
4. Цивільний процесуальний кодекс України Текст документа від 07.05.2022: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення – 31.05.2022 р.).
5. Військовослужбовців звільнили від компенсації збитку при ДТП. URL: <https://enovosty.com/news/news-auto/full/3005-v-ukraine-prinyali-vazhnoe-reshenie-po-kompensacii-ushherba-pri-dtp> (дата звернення – 31.05.2022 р.).

Ключові слова: зобов'язання з відшкодування завданої шкоди, деліктне зобов'язання, відповідальність, стадії.

Key words: liability for damages, delictual obligation, liability, stages.

КАЛІТЕНКО ОКСАНА МИХАЙЛІВНА

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
професор кафедри цивільного права, кандидат юридичних наук, доцент*

ДО ПИТАННЯ ПРО ДЕРЖАВНУ РЕЄСТРАЦІЮ ГЕНОМНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЛЮДИНИ (ВІЙНА ВІЙНОЮ, А МИ В ЦИФРОВИЙ СВІТ)

Про цивілізаційний перехід до цифрового суспільства в останні роки не писав мабуть що тільки лінивий або той, хто до останнього вірить у можливість повернення людства назад (наприклад, до часів СРСР). Однак згодні ми з цим чи ні, подобається нам це чи ні, але факт того, що цифрові технології активно завойовують світ є очевидним. Цифровий світ і цифрова країна – це реалії сьогодення, які потребують приведення у відповідність всіх елементів (структурних частин) суспільного життя. І звісно, що в цьому процесі на перші шпальти виходить людина (фізична особа) та особливості її правового статусу в цифровому світі. Цілком зрозуміло, що ті глобальні світові процеси (як то ковід або війна), які ми сьогодні спостерігаємо, не можуть пройти безслідно і не торкнутися людства. Саме людство і є ініціатором цих трансформацій. Однак, якщо дивитись не в глобальному, а в суб'єктному форматі, то можна зробити

висновок, що людство не тільки породжує ці процеси, а й пожинає їх наслідки та вимушене переналаштовуватись на принципово нові умови життя.

Так, якщо років 10 назад далеко не кожна людина мала (або і взагалі знала про) смартфон і вміла ним користуватися, то сьогодні можна з впевненістю говорити, що смартфон є невід'ємною складовою життя майже кожної людини у світі. При цьому застосування цифрових технологій активно проникає не тільки в сферу обміну інформацією та соціального спілкування, а й в досить особисту сферу людського життя – індивідуалізації і персоніфікації. Активно йдуть в минуле паперові документи, довідки та фотографії за допомогою яких останніми століттями ідентифікували людей. І їм на зміну приходять (в безмежній кількості) абсолютно нові невідомі раніше засоби фізичної та цифрової індивідуалізації конкретної людини. При цьому вони швидко і вчасно отримують своє законодавче закріплення та напрямки правового регулювання.

Так, наприклад, звертає на себе увагу принципово новий проект закону України «Про державну реєстрацію геномної інформації людини» № 4265, який був прийнятий Верховною Радою України в першому читанні і відповідно імовірність його остаточного прийняття та набрання чинності залишається досить високою.

В цьому законі під геномною інформацією людини мають на увазі генетичні ознаки людини та відомості про них.

Реєструвати геномну інформацію людини планується для:

- 1) профілактики кримінальних правопорушень;
- 2) установлення осіб, які вчинили кримінальні правопорушення;
- 3) розшуку осіб, зниклих безвісти;
- 4) ідентифікації невпізнаних тіл (останків);
- 5) ідентифікації особи людини, яка за станом свого здоров'я чи за віком не може повідомити відомості про себе.

Держреєстрація геномної інформації буде поділятися на обов'язкову та добровільну.

Обов'язковій державній реєстрації підлягатиме геномна інформація:

- 1) осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності за вчинення умисних злочинів проти життя, здоров'я, статевої свободи, статевої недоторканості особи, щодо яких обрано запобіжний захід;
- 2) осіб, які вчинили суспільно небезпечні діяння проти життя, здоров'я, статевої свободи, статевої недоторканості особи, до яких за рішенням суду застосовані примусові заходи медичного характеру;
- 3) осіб, засуджених за вчинення умисних злочинів проти життя, здоров'я, статевої свободи, статевої недоторканості особи;
- 4) установлена в біологічному матеріалі, вилученому під час проведення слідчих дій з місць вчинення кримінальних правопорушень, скоєних в умовах неочевидності, або отримана під час досудового розслідування та неідентифікована;

5) невідомих трупів людей та їх останків, відомості про виявлення яких внесено до Єдиного реєстру досудових розслідувань та розпочато розслідування;

6) осіб, зниклих безвісти, яка за рішенням суду може бути встановлена шляхом проведення молекулярно-генетичної експертизи (дослідження) раніше відібраних біологічних зразків або біологічного матеріалу, відібраного з особистих речей особи, зниклої безвісти.

Також обов'язковій реєстрації підлягатиме геномна інформація осіб, які добровільно вступають або призиваються на військову службу, та військовослужбовців.

Право на добровільну держреєстрацію згідно з положеннями Закону матимуть громадяни України, іноземці та особи без громадянства. Однак здійснена вона буде на платній основі. Тобто держава планує не тільки створити базу генетичного матеріалу людей, а ще й заробити на цьому гроші.

За рахунок коштів державного бюджету реєстрацію геномної інформації матимуть близькі родичі осіб, зниклих безвісти (біологічні батько, мати, в разі їх відсутності – діти, а в разі відсутності дітей – брати, сестри або інші біологічні родичі по материнській чи батьківській лінії) та ті особи, чия геномна інформація підлягає обов'язковій державній реєстрації.

Порядок оброблення геномної інформації та ведення Баз даних, доступу до геномної інформації, зареєстрованої в Базі даних, та її використання мають бути додатково встановлені Кабміном. Здається маємо черговий приклад перенесення відповідальності на досить велику і розмиту державну структуру – Кабмін. Найцінніша інформація про людину – генетичний код по суті – передається не конкретному суб'єкту, а в цілому Кабміну.

Геномна інформація має зберігатися в Базі даних протягом 75 років. Її вилучення та знищення здійснюються на підставі виправдувального вироку суду, що набрав чинності, закриття кримінального провадження прокурором щодо підозрюваного на підставі пунктів 1–3 ч. 1 ст. 284 КПК. Відбуваються такі дії на підставі письмової заяви фізичної особи або її законного представника. Однак сама процедура і порядок знищення законом не врегульовані. І перевірити факт знищення фізично практично неможливо.

Фізособа (її законний представник), генетичні ознаки якої поміщено до Баз даних у порядку добровільної державної реєстрації, зможе в будь-який час подати заяву про вилучення та знищення її геномної інформації з Баз даних. Контроль за додержанням прав людини та громадянина при держреєстрації здійснює Уповноважений ВРУ з прав людини.

Як і більшість нових законів на нашу думку законопроект № 4265 є недосконалим у визначенні правового механізму державної реєстрації геномної інформації особи та містить чимало неточностей і суперечностей з іншими актами чинного законодавства, що може створити

численні проблеми у процесі його реалізації та постійні оскарження здійснення такої реєстрації

По-перше, проектом передбачається, що при відібранні біологічного матеріалу відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 5 проекту до реєстраційної картки вноситься інформація про: правову кваліфікацію кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) Закону України про кримінальну відповідальність; ініціатора проведення державної реєстрації геномної інформації (найменування підрозділу, контактні відомості); найменування суду, який ухвалив (постановив) судові рішення, дату його ухвалення та єдиний унікальний номер справи; процесуальний статус особи (ч. 3 ст. 10). Проте у випадку, якщо до особи застосовано запобіжний захід, точну правову кваліфікацію, а тим паче судові рішення у справі, зазначити неможливо, а проект при цьому закріплює можливість збору геномної інформації.

По-друге, приписи проекту, які регулюють процес відбору, зберігання та знищення біологічного матеріалу, містять відсилочні норми до кримінального процесуального законодавства (ст. 7 «Відбір біологічного матеріалу», ст. 9 «Молекулярно-генетична експертиза (дослідження)», ст. 11 «Зберігання біологічного матеріалу, відбраного для здійснення державної реєстрації геномної інформації», ст. 13 «Знищення біологічного матеріалу, відбраного для здійснення державної реєстрації геномної інформації» проекту). Така законодавча пропозиція є дещо некоректною, оскільки кримінальне процесуальне законодавство України містить положення щодо відібрання біологічних зразків для проведення освідчування підозрюваного, свідка чи потерпілого для виявлення на їхньому тілі слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет, якщо для цього не потрібно проводити судово-медичну експертизу (ст. ст. 241, 245 КПК). У інших же випадках у разі необхідності за рішенням слідчого можливе призначення експертизи. Примусове ж залучення особи для проведення медичної експертизи здійснюється за ухвалою слідчого судді, суду (ч. 3 ст. 242 КПК). При цьому, наприклад, такі питання, як зберігання та знищення біологічного матеріалу, відбраного для здійснення державної реєстрації геномної інформації, виходять за межі предмету правового регулювання КПК. Тобто низка зазначених вище відсилочних норм проекту на практиці не зможе бути реалізована, а, отже, потребує додаткового більш детального та відповідального врегулювання.

По-третє, у законопроекті відсутній чіткий перелік об'єктів біологічного походження, які можуть бути відібраними для проведення молекулярно-генетичної експертизи. Так, за даними Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України, до об'єктів біологічного походження, які досліджують у лабораторії біологічних досліджень та обліку Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України при проведенні молекулярно-генетичної експертизи, належать: кров, сперма, букальний епітелій, слина, піднігтьовий вміст, кістки і зуби, волосся з цибулиною. Тому в проекті доцільно було б більш точно визначити, який саме

біологічний матеріал може бути відібраний в особи. Крім того, оскільки у більшості випадків відбір такого матеріалу повинен проводитися спеціалістом, можуть виникнути труднощі у реалізації окремих положень законопроекту (наприклад, здійснення відбору біологічних зразків уповноваженою особою органу (установи) виконання покарань або органу з питань пробації (п. 3 ч. 1 ст. 7 проекту)).

Крім того, викликає сумнів технічна можливість забезпечення зберігання біологічного матеріалу, відібраного для здійснення державної реєстрації геномної інформації, протягом терміну, визначеного ст. 13 проекту. Адже деякий біологічний матеріал втрачає свої властивості та не може зберігатися протягом тривалого часу.

Відповідно до ч. ч. 6, 7 ст. 4 законопроекту «база даних є державною власністю, держателем якої є Міністерство внутрішніх справ України. Держатель має право доступу до відомостей, унесених до Баз даних, у повному обсязі. Адміністратором Баз даних є Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України». Тобто вся система збору, зберігання і управління доступом до ДНК-даних (генетичного коду людини) має регулюватися виключно Міністерством внутрішніх справ України (далі – МВС). Зокрема, МВС збиратиме дані (і про військовослужбовців інших силових відомств), оформлятиме їх, зберігатиме, надаватиме іншим органам доступ і одночасно воно ж видаватиме експертні висновки в разі потреби. При цьому, у законопроекті відсутні гарантії повної незалежності роботи зі збирання, зберігання та використання відповідних зразків а також не прописаний механізм відповідальності за втрату генетичних даних людини.

Зосередження таких дискреційних повноважень в одному державному органі створює значні корупційні ризики та може призвести до службових зловживань у сфері оброблення та державної реєстрації геномної інформації людини.

Крім того, розвиток сучасної науки, зокрема, у сфері генетики, за допомогою геномної інформації дозволяє ідентифікувати людину, аналізувати генетичну історію, виявляти схильність до спадкових захворювань, тобто одержати про неї додаткові відомості, що зумовлює необхідність у визначенні на законодавчому рівні правових норм, які б дозволили чіткіше регулювати питання обігу відповідних даних та біологічного матеріалу, юридичної відповідальності у разі їх порушення. Натомість законопроект не містить дієвого правового механізму для запобігання передачі цієї інформації третім особам, що може завдати шкоду законним інтересам особи, геномна інформація якої оброблюється.

В цілому ж внаслідок ознайомлення із проектом закону «Про державне регулювання геномної інформації людини» складається враження, що його розробники остаточно не розуміють окремих інституцій та медичних аспектів теми. Однак при цьому намагаються започаткувати державну систему генетичного контролю над людиною. Країна, в якій не можуть зробити пересадку кісткового мозку внаслідок відсутності необхідної бази, активно впроваджує загальнодержав-

ний банк генетичних даних. Так дії здаються завчасними та і навряд чи сприятимуть захисту прав та інтересів людини.

Ключові слова: геномна інформація, державна реєстрація, ДНК-дані, державна база ДНК.

Key words: genomic information, state registration, DNA data, state DNA database.

КОТУХА ОЛЕКСАНДР СТЕПАНОВИЧ

*Львівський торговельно-економічний університет,
професор кафедри цивільного права та процесу,
кандидат юридичних наук, професор*

ПРАВО ГРОМАДЯН НА ЖИТЛО

Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Відповідно до статті 3 Конституції України, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в нашій державі найвищою соціальною цінністю. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав та свобод людини є головним обов'язком держави [1]. Все вище перераховане стосується і права людини на житло, яке є однією з найважливіших матеріальних умов існування людини.

Римська Конвенція 1950 р. сприяла розумінню в Україні «права на житло» як одного з природних і невід'ємних прав людини. Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції [2]. Міжнародним Пактом про економічні, соціальні і культурні права встановлено, що держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають право кожного на достатній життєвий рівень для нього і його сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг і житло, і на неухильне поліпшення умов життя. Держави-учасниці вживуть належних заходів щодо забезпечення здійснення цього права, визнаючи важливе значення в цьому відношенні міжнародного співробітництва, ґрунтованого на вільній згоді [3].

Зазначене право наведено в пункті 31 частини I та конкретизовано у статті 31 частини II Європейської соціальної хартії відповідно до якої держави зобов'язуються вживати заходів, спрямованих на сприяння доступу до житла належного рівня; встановлювати на житло ціни, доступні для малозабезпечених осіб тощо [4].

Згідно з статтею 47 Конституції кожен має право на житло. Держава створює умови, за яких кожен громадянин матиме змогу побудувати житло, придбати його у власність або взяти в оренду. Громадянам, які потребують соціального захисту, житло надається державою та органами місцевого самоврядування безоплатно або за доступну для них